

πολιτισμός

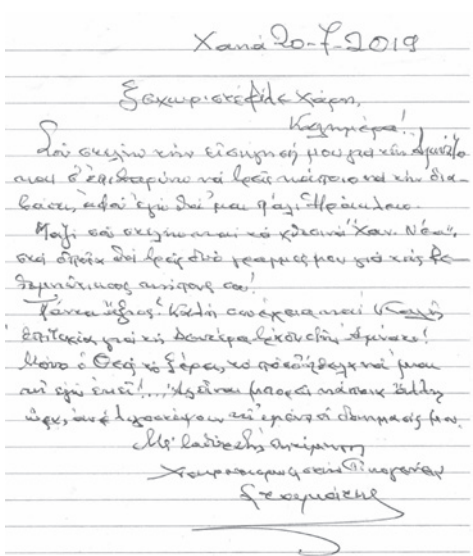

■ Του ΧΑΡΗ ΣΤΡΑΤΙΑΔΑΚΗ*

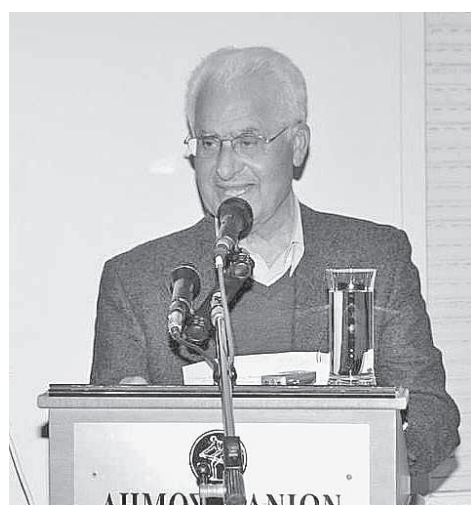
Αναδιφώντας το χθες (120)

Σταμάτης Αποστολάκης: Η προσφορά των Δημοδιδασκάλων, Ιεροδιδασκάλων και Μονοθεσιτών Διδασκάλων και Διδασκαλισσών στη Χαριώτικη Εκπαίδευση

Συνεχίζουμε σήμερα τη δημοσίευση των εισηγήσεων που πραγματοποιήθηκαν στην εκδήλωση του Σχολικού Μουσείου του Δήμου Ρεθύμνης στις 22 του περασμένου Ιουλίου, η οποία είχε ως θέμα την προσφορά του δασκάλου και της δασκάλας στον αλφαριθμητικό των Κρητών. Μία από τις επτά συνολικά εισηγήσεις που έγιναν ήταν του συνταξιούχου δασκάλου και μεγάλου λαογράφου **Σταμάτη Αποστολάκη**. Ο ίδιος, για λόγους υγείας, δεν μπόρεσε να παρευρεθεί και την εισήγησή του ανέγνωσε ο υπογραφούμενος. Όπως μου έγραψε στο συνοδευτικό σημείωμα «...καλή επιτυχία για τη Δευτέρα βράδυ στην Αμνάτο. Μόνο ο Θεός το ξέρει, το πόσο ήθελα να 'μαι κι εγώ εκεί! Ας είναι, μπορεί κάποια άλλη ώρα, ανέλιγοστέψουν κι εμένα οι δοκιμασίες μου». Δυστυχώς οι εκτυπωτικές μέθοδοι δεν επέτρεψαν την αναπαραγωγή, με τα δικά του καλλιγραφικά γράμματα, του κειμένου. Κι αυτό, παρόλο το πρόβλημα που αντιμετώπιζε στα μάτια του, που δεν έχει αλλοιώσει την ομορφιά του γραφικού του χαρακτήρα, ο οποίος θα μπορούσε - χωρίς υπερβολή - να αποτελέσει πρότυπο για τη σχεδίαση μιας νέας ελληνικής γραμματοσειράς!

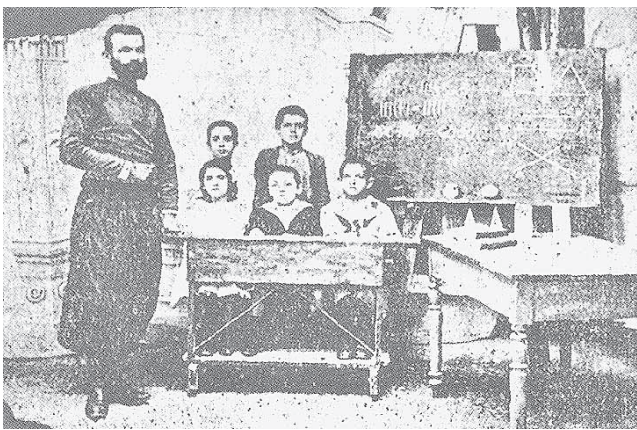

Ο **Σταμάτης Αποστολάκης** γεννήθηκε στην Αγία Ειρήνη Σελίνου Χανίων το 1932. Φοίτησε στο σχολείο του χωριού του και στη συνέχεια στο 1^ο Γυμνάσιο Χανίων. Το 1950 εισήχθη στην Παιδαγωγική Ακαδημία Ρόδου, από την οποία αποφοίτησε το 1952 με άριστα. Την περίοδο 1953-1954 υπηρέτησε τη στρατιωτική του θητεία. Το 1955 διορίστηκε στο δημοτικό σχολείο Μαυροκάμπου Κοροστίων και στη συνέχεια μετατέθηκε στο νομό Χανίων, αρχικά στο δημοτικό σχολείο Ροδοβανίου Σελίνου (1959-1965) και μετά (1965-1966) στο δημοτικό σχολείο Αγριλέ. Από το 1966 ως το 1968 παρακολούθησε πρόγραμμα μεταεπαγγελματικής εκπαίδευσης στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, ενώ το επόμενο έτος εργάστηκε ως βοηθός επιθεωρητή στα Χανιά. Την περίοδο 1969-1975 δίδαξε στο 13^ο Δημοτικό σχολείο Χανίων και τέλος στο 6^ο Δημοτικό Σχολείο Χανίων, μέχρι το 1987, οπότε και αποστρατεύτηκε. Το έργο του είναι μεγάλο και πολυποικίλο. Περιλαμβάνει πλήθος αυτοτελών εκδόσεων, δημοσιευμένων μελετών, εισηγήσεις σε συνέδρια και ημερίδες, δημοσιογραφική εργασία μισού αιώνα, ραδιοφωνικές παραγωγές και καταγραφή αυθεντικού ανέκδοτου υλικού, με εκατοντάδες ώρες ηχογραφήσεων, οπτικό υλικό σε φωτογραφικές διαφάνειες και οπτικοακουστικό υλικό σε ταινίες.

«Θεωρώ μεγάλη τιμή στην ταπεινότητα και στα γερασιά μου, την ανάθεση εισήγησης για την τόσο ενδιαφέρουσα αυτή εκδήλωση αποτίμησής της προσφοράς των Δασκάλων στον αλφαριθμητικό των Κρητών κατά τον 19^ο αιώνα κι ως το 1960. Το Σχολικό Μουσείο Ρεθύμνης, εδώ στην Αμνάτο, με το υπεράξιο δυναμικό του και τον χαρισματικό **Χάρη Στρατιάδακη**, ψυχή και επιμελητή του, επιτυγχάνουν πολλά και σημαντικά. Συγχαίρω το Διοικητικό Συμβούλιό σας, τους αξιότιμους και σεβαστούς εισηγητές, κι ευχαριστώ για άλλη μια φορά, για την τιμή να προσθέσω κι εγώ το λιθαράκι μου στο τόσο ενδιαφέρον αυτό θέμα. Χίλια ευχαριστώ, από καρδιάς.

Από το 1952, που διορίστηκε στο διθέσιο Δημοτικό Σχολείο Επανοχωριού Σελίνου, ως κοινοτικός διδάσκαλος - μόλις που είχε πάρει τον Ιούνιο το πτυχίο από την Παιδαγωγική Ακαδημία Ρόδου - τα μεσημέρια, μετά το πρωινό (8.00-13.00) ωράριο του σχολείου, κι ώσπου να 'ρθει η ώρα για το απογευματινό ωράριο (14.30-17.30), πήγαινα στο κεντρικό καφενείο του χωριού για έναν καφέ και λίγη κουβέντα-επικοινωνία με τους εκεί γονείς των παιδιών. Από τις πρώτες μου ερωτήσεις, τότε, ήταν οι ερευνητικές για τη δημοτική εκπαίδευση στο Σέλινο κι ευρύτερα ο' όλο τον νομό Χανίων, για τους παλαιούς Διδασκάλους και σχολεία, για τις μεθόδους διδασκαλίας, τιμωρίες και τρόπους διδασχής του τότε. Και μιλούσαν για τα χρόνια -ήταν Τουρκοκρατία- που ήταν Διδάσκαλος των γονιών τους εδώ, ο αείμνηστος **παπα-Φραγκιάς Σαρτζετάκης**, από τον διπλανό Πρινέ, και στο διπλανό χωριό Αγία Ειρήνη ο **Καλατζοδάσκαλος**. Κι όσο για το κοντινό κεντρικό χωριό Καμπανού, για το οποίο είχα συγκεντρώσει ενδιαφέρουσες μαρτυρίες όλων αυτών τον καιρό, έχω να καταθέσω τα παρακάτω.

Ονομαστός Διδάσκαλος στο σχολείο του Καμπανού ήταν ο **Κανταροστελιανός**, και για ένα διάστημα και ο **παπα-Φραγκιάς** από τον διπλανό Πρινέ, και στη συνέχεια ο **Κονταδάς** από το Ροδοβάνι, που ήταν Ελληνοδιδάσκαλος. Αργότερα ήρθαν οι Διδάσκαλοι **Κανταρομηχάλης**, **Γλαμπεδάκης Θεοχάρης** και πιο μετά ο **Αντρέας Τρακάκης** από το Κακοδίκι Σελίνου. Στο Σχολαρχείο Καμπανού δίδασκαν μαθήματα Γλώσσας, τα οποία δυστυχώς σταμάτησαν στα 1896, με την δολοφονία Τούρκου στο χωριό Τζαγκρακός, οπότε και όλα τα γύρω σχολεία έκλεισαν, από φόβο ταραχών! Οι μετέπειτα διδάσκαλοι ήταν ο **Αναγνώστης Παπαζαλής** από του Καμπανού και ο **Σωτήρης Δαγκλής** από την Ήπειρο, οι οποίοι δίδασκαν πολύ ωραία. Μάλιστα ο Δαγκλής έπαιζε και βιολί και δίδασκε θαυμάσια. Συνάρπαζε τα παιδιά και ποτέ δεν χρησιμοποιούσε τη βέργα. Αργότερα ήρθε δάσκαλος από την Κάντανο, ο **Λαός ο Γιάννης** και ο μετέπειτα βουλευτής Σελίνου **Ιωάννης Μαρματάκης**, ο οποίος και ξεκίνησε προσπάθειες ανέγερσης σχολείου στα 1900.

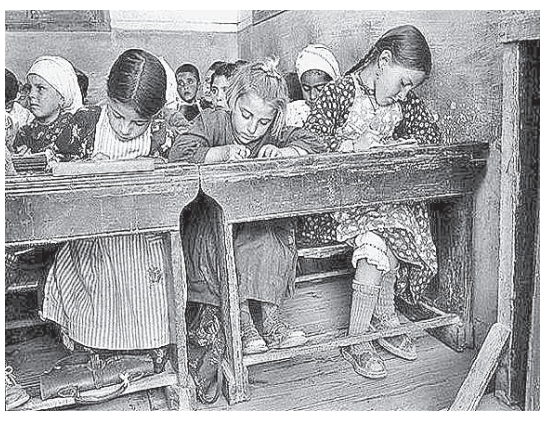

Ως προς τις διδακτικές μεθόδους των Δημοδιδασκάλων, Ιεροδιδασκάλων, Διδασκάλων και Διδασκαλισσών της εποχής εκείνης, σημειώνουμε ότι όλοι τους είχαν Αλφαριθμητικό, απ' όπου διάβαν: α+β=αβ, γιώτα+βι=ιβ, όμικρο+βι=οβ, κάπα+άλφα=κα κ.λπ. Έκαναν και λίγη Αριθμητική και Ιερά, για τις γιορτές. Γυμναστική και άλλα μαθήματα έκαναν πολύ αργότερα. Τα μεσημέρια -θυμούνται οι σεβαστοί γέροντες πληροφορητές μας- ότι με την λήξη των μαθημάτων όλα τα παιδιά «από φύγει φύγει» για τα σπίτια τους. Επέστρεφαν το απόγευμα και συνέχιζαν ως το ηλιοβασίλεμα, που ξαναγύριζαν στα σπίτια τους. Και μια ματιά, τώρα, για την αντίστοιχη περίοδο στην επαρχία Σφακίων, από το πολύτιμο έργο του **Πάρι Στ. Κελαϊδή** «Τα σχολεία στα Σφακιά», Αθήνα 1977. Γράφει: «Αναγνώστης λεγόταν ο «γραμματιστούμενος», που ήξερε να διαβάει στην Εκκλησία τον Απόστολο τις Κυριακές. Οι παπάδες κι οι αναγνώστες είχαν μάθει γράμματα στα υποτυπώδη σχολεία που λειτουργούσαν στα χρόνια τους. Δάσκαλοι ήταν οι ίδιοι οι γερωνότεροι ιερείς. Το παιδαγωγικό σύστημα που ακολουθούσαν ήταν: «ξύλο αλύπτω». Εμβλημα τους ότι: «Το ξύλο βγήκε από τον Παράδεισο κι η συνηθισμένη φράση του πατέρα προς τον Δάσκαλο, όταν του παρέδιδε τον μαθητή γιο του: «Δάσκαλε, το πετό κι τα κόκαλα...».

Κάποτε, μετά τα άγρια ξυλοφορτώματα από τον Δάσκαλο το παιδί έφευγε, «εφουριάρευε», «εμαδάρωνε», μέχρι που εγκατέλειπε και το σπίτι τους, κι ανέβαινε στις Μαδάρες, στα μιτάτα των χωριανών. Τους δάσκαλους, να σημειώσουμε, όταν τους εύρισκαν, τους πλήρωναν η Κοινότητα. Όποιος ήξερε Γραφή, Ανάγνωση και τις τέσσερις πράξεις της Αριθμητικής, κρίνονταν κατάλληλος και ήταν περιζήτητος δάσκαλος. Κάθε Δάσκαλος είχε το δικό του εκπαιδευτικό σύστημα. Μερικοί χρησιμοποιούσαν την Αλληλοδιδασκτική μέθοδο, όπου οι καλοί μαθητές των τελευταίων τάξεων ονομάζονταν «Πρωτόσχολοι» και δίδασκαν τους μικρότερους. Διαλέγματα γίνονταν ένα το πρωί κι ένα το απόγευμα. Συνηθισμένη κι εδώ τιμωρία για αμελείς και ζωηρούς ήταν το γονάτισμα πάνω σε αιχμηρά πετραδάκια. Μεγάλη επισημότητα έπαιρναν οι εξετάσεις στο τέλος του σχολικού έτους. Οι μαθητές διάβάζαν, έλυναν προβλήματα και ακολουθούσαν πλούσια κεράσματα από τους γονείς και δώρα για τον Δάσκαλο». Αυτά από την επαρχία Σφακίων, για το θέμα μας.

Το εξαιρετό δημοσίευμα, σχετικό με το θέμα μας, του αείμνηστου Διδασκάλου **Παντελή Π. Βαβουλή**, με τον τίτλο «Εικόνες από τα σχολεία μας κατά τα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας στην Κρήτη», δημοσιευμένο στην περιοδική έκδοση των Χανίων (τότε) «Κρητική Εστία», τ. 4, Ιουλίου 1949 και ξαναδημοσιευμένο στο έργο του Επιθεωρητή **Παναγιώτη Κασιμάτη** «Ιστορική επισκόπηση της εν Κρήτη Εκπαίδευσης» (Αθήνα, 1953), πιστεύουμε ότι προσφέρει πολύτιμα για το θέμα μας στοιχεία και επιβεβαιώνει τις δικές μας μαρτυρίες. Αναφέρεται στο σχολείο, στους Δασκάλους, στο μαθήματα, στα σπουδαία μέσα, στη σχολική ζωή και στις παιδαγωγικές τιμωρίες αναλυτικά. Πολύτιμες για το θέμα μας είναι επίσης οι σχολικές αναμνήσεις του αξέχαστου Σελινιώτη (από το Ροδοβάνι) **Ιδομενέα Ι. Παπαγρηγοράκη** στην «Κρητική Εστία», που ανατρέχουν στο 1896.

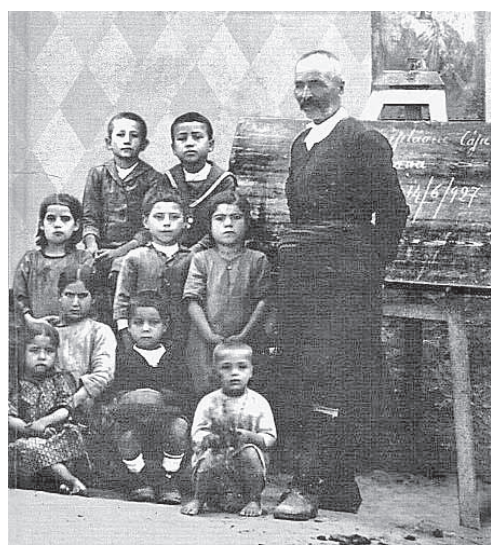
Με το τέλος κι αυτής της ενότητας, οδηγούμαστε σε κάποιους απαραίτητους ορισμούς, και βέβαια στις επιλογικές γραμμές της ανακίνωσης μας. **Γραμματοδιδάσκαλος** λέγονταν ο διδάσκαλος των γραμμάτων, δηλαδή ο εξειδικευμένος στη διδασκαλία της απλής ανάγνωσης, γραφή και στοιχειώδους αριθμησης. **Γραμματοδιδασκαλείο** ήταν το σχολείο όπου εδίδασκε τα γράμματα ο γραμματοδιδάσκαλος. Ήταν χαμηλή η θέση του και πενιχρή η αμοιβή του. Εν τούτοις, αρκετοί γραμματοδιδάσκαλοι ήταν δημοσίως αναγνώρισης και τους γίνονταν τιμητικές εκδηλώσεις στο τέλος της σχολικής χρονιάς. Βοηθούς των είχαν τους πρωτόσχολους μαθητές των. Τα μαθήματα γίνονταν σε δωμάτια αχρησιμοποίητα, γύρω στον περιβόλο των εκκλησιών. Ξεκινούσαν με τη φράση «Σταυρέ, βοήθει μου» και χρησιμοποιούσαν κυρίως τα ιερά βιβλία της εκκλησίας: Απόστολο, Ψαλτήριον κ.λπ. για την Ανάγνωση.

Οι ατακτούστες ή απρόθυμοι για εργασία τιμωρούνταν με επιπλήξεις, νηστεία και σωματικούς ραβδισμούς. Κάποτε και μ' αποβολές! Από το 1884 και μετά, για να πάρει κανείς πτυχίο και διοριστήριο **Υποδιδασκάλου**, που σήμαινε **Γραμματοδιδάσκαλο**, έπρεπε ή να έχει απολυτήριο δημοτικού σχολείου, είτε ιερατικής σχολής, και να παρακολουθήσει απαραίτητα για ένα τρίμηνο διδασκαλείο. Τα μέτρα αυτά κρίθηκαν αυστηρά και ανεφάρμοστα. Έτσι, το 1892 έγινε νέος νόμος για τη σύσταση των **Υποδιδασκαλείων** και οι απόφοιτοι των ονομάζονταν **Γραμματιστές**, για να διακρίνονται από τους Γραμματοδιδασκάλους. Τέλος, από το 1922 οι θεσμοί αυτοί εξέλιπταν. Εν τούτοις οφείλομε με σεβασμό να θυμόμαστε τις υπηρεσίες των, γιατί παρά την ατελή των μόρφωση, προσέφεραν, σε χρόνους δισεκτους, ανεκτίμητο έργο!

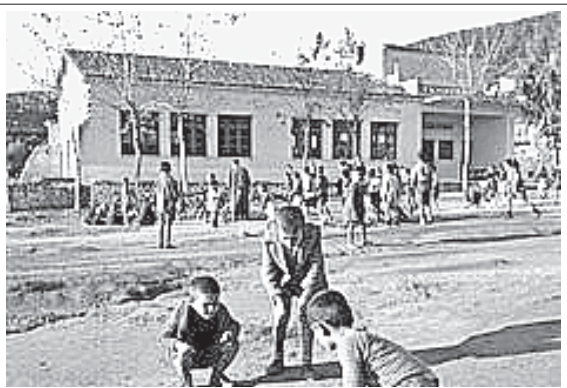
Διδάσκαλος και **Διδασκαλίσα** λέγονται όσοι δίδασκον στα δημοτικά σχολεία κυρίως. Είναι λέξεις συνδεδεμένες με την αρετή, την πίστη στο Χριστό, την αγάπη στην Πατρίδα και τη δίψα για μάθηση. Είναι οι λειτουργοί της μόρφωσης, είναι οι εμφορούμενοι από ύψιστα ιδανικά, οργανωτικό πνεύμα και θερμό ζήλο για το έργο των. Δεν λησμονούν επίσης ότι είναι και διδάσκαλοι της Οικογένειας και της Κοινωνίας ευρύτερα των μαθητών των. Και τούτο συντελεί εις την σωστή διδασχή των μαθητών των και απαιτούμενη βοήθειά των. Σε πολλά χωριά σημειώθηκαν φιλότιμες δράσεις διδασκάλων και διδασκαλισσών και αναγνωρίστηκαν θετικά και συντελεσθέντα!

Ελληνοδιδάσκαλο ονομάζονταν οι διδάσκοντες στα Ελληνικά σχολεία, από της ιδρύσεώς των το 1836. Οι υποψήφιοι για θέση Ελληνοδιδασκάλου έπρεπε να γράφουν και να μιλούν καθαρά την νέα ελληνική γλώσσα. Οι έχοντες απολυτήριο γυμνασίου υποβάλλονταν επίσης σε πρακτική άσκηση. Το **Ελληνοδιδασκαλείο** ή **Ελληνοδιδασκαλείο** ήταν κατώτερη βαθμίδα μέσης εκπαίδευσης και είχε τριετή, διετή ή και μονοετή κύκλο σπουδών. Διευθυντής ή **Σχολάρχης** ήταν αυτός που δίδασκε στην Τρίτη τάξη. Τα διδασκόμενα μαθήματα ήταν: Ελληνική γλώσσα, Κατήχηση, Ιερά Ιστορία, Γεωγραφία, Ιστορία, Αριθμητική, Φυσική Ιστορία και Καλλιγραφία. Οι μαθητές του Ελληνικού Σχολείου γράφονταν κατόπιν εισιτηρίων εξετάσεων, εφ' όσον ήταν απολύσιμοι της Τετάρτης Δημοτικού. Αυτά τα σχολεία, τέλος, καταργήθηκαν στην ελληνική επικράτεια στα 1929, οπότε ιδρύθηκαν τα εξεταζόμενα δημοτικά σχολεία (στη φωτογραφία του Σχολαρχείου Μοναστηρακίου Αμαρίου).

Πριν κατέβουμε από το βήμα -καιρός ήταν πια- οφείλομε να αναθυμηθούμε τα όσα δεν είπαμε, το όσα παραλείψαμε, κυρίως λόγω χρόνου, π.χ. για αείμνηστους εργάτες της Παιδείας, ουσιαστικά αυτοδιδάκτους, για τους τρόπους και μεθόδους διδασκαλίας των, τρόπους εξετάσεων των μαθητών τους, τιμωρίες κ.τ.λ. σχετικά της τότε σχολικής ζωής. Αξέχαστα μένουν και τα παιχνίδια της εποχής, καθώς και τόσα άλλα:

π' ανέν τα γράψω, θέλω το τετράδιο γεμάτο, να το διαβάζω καθ' αργά ώστε να βρω τον πάτο».

Πρόταση ανάγνωσης

Διαβάστε κάποιο από τα βιβλία που χρησιμοποίησε ο **Σταμάτης Αποστολάκης** για την ανακίνωσή του. Εκτός από εκείνα που ήδη αναφέρθηκαν, τα δικά του «Η προσφορά του Σχολείου Αγίας Ειρήνης Σελίνου» και «Χειρόγραφα τετράδια συνεντεύξεων γερόντων Σελινιωτών για τα σχολικά τους χρόνια», του **Γεωργίου Λουπάση** «Το Κακοδίκι της Κρήτης» και τα δικά μου «Η εκπαίδευση στο Ρέθυμνο 1795-1940» και «Τα Κρητικά σχολικά βιβλία». Κι ακόμη τα άρθρα του **Εμμανουήλ Γενεράλη** στην εφημερίδα «Παρατηρητής», του **Γιώργου Εκκεκάκη** στην «Κρητική Επιθεώρηση» και των **Γεωργίου Ζομπανιάκη** και **Νικολάου Πιπληλή** στην «Κρητική Εστία», όπως και τα «Αφιέρωματα στον Δάσκαλο και το έργο του» του ίδιου περιοδικού, τον Οκτώβριο του 1955 και τον Απρίλιο του 1962. Κι ακόμα μπορείτε να διαβάσετε τον τιμητικό τόμο «Μα σα μυρίζεις ο φρόνιμος, βαρομμία δε μυρίζουν», που κυκλοφόρησε πρόσφατα για τον **Σταμάτη Αποστολάκη**, σε επιμέλεια δική μου, που δείχνει πόσο μερικοί εκπαιδευτικοί μπορούν και στις μέρες μας να υπερβούν το ύψος του λειτουργημάτους τους και να προσφέρουν στην κοινωνία μας ανεκτίμητες υπηρεσίες.

* Ο Χάρης Στρατιάδακης είναι Δρ Παιδαγωγικής-ιστορικός ερευνητής-συγγραφέας sthraris@yahoo.gr, 2831055031

